

- Львівського обкому Компартії України і обласної Ради народних депутатів, 1944—1991 п/з, 1947—1991 о/с]. — 14 арк.
23. *Потятиник Б.* Медіа: ключі до розуміння / Борис Потятиник. — Львів : ПАІС, 2004. — 310 с. — Сер.: Медіакритика.
  24. *Речмедін Л.* Вересневі ранки / Леонід Речмедін // Вільна Україна. — 1974. — № 189. — 25 верес.; № 191. — 28 верес.; № 193. — 1 жовт.; № 198. — 8 жовт.; № 199. — 9 жовт.
  25. *Сімугіна А.* Періодика Західної України 1939 — 40-х рр. XX ст. як специфічна підструктура системи засобів масової інформації і пропаганди (За матеріалами газетної збірки ЛНБ ім. В. Стефаніка НАН України) / Алла Сімугіна // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка. — Львів, 2003. — Вип. 11. — С. 311—328.
  26. *Сухонос Л.* Крізь терни — до правди, або Незакінчена розповідь про людину, якій ми зобов'язані віддати належне / Л. Сухонос // Вільна Україна. — 1989. — № 183. — 24 верес.
  27. Українська Радянська Енциклопедія. — К., 1960. — Т. 2. — С. 460.
  28. Українська Радянська Енциклопедія. — 2-ге вид. — К., 1978. — Т. 2. — С. 294.

Валентина Передирій

ЖУРНАЛ «РАДЯНСЬКИЙ ЛЬВІВ» (1945—1951 рр.):

ІСТОРІЯ ВИДАННЯ,

ПРОБЛЕМНО-ТЕМАТИЧНІ НАПРЯМИ ЗМІСТУ

Історія журналу «Радянський Львів» аналізується у контексті кампанії боротьби з проявами буржуазно-націоналістичної ідеології. Перегляд публікацій журналу засвідчив, що видання стало одним із засобів пропагування сталінської ідеології, однак редакція намагалася зберегти у змісті регіональну тематику та коло західноукраїнських авторів.

Ключові слова: сталінська ідеологія, компартійні постанови, регіональна тематика, буржуазний націоналізм, радянське суспільство, публіцистика, критико-бібліографічний відділ, культурно-мистецьке життя.

Історія журналу «Радянський Львів» проаналізована в контексте кампанії боротьби с проявленнями буржуазно-націоналістической идеологии. Ознакомление с публикациями журнала показало, что он стал средством пропаганды сталинской идеологии, однако

редакция стремилась сохранить в содержании региональную тематику и круг западноукраинских авторов.

Ключевые слова: *сталинская идеология, компартийные постановления, региональная тематика, буржуазный национализм, советское общество, публицистика, критико-библиографический отдел, культурно-художественная жизнь.*

The history a magazine «Radjanskuj Lwiw» learned into connection with campaigns a struggle for bourgeois-nationality ideology. Examination a publishes magazine showed, that it become a means propagande of stalinskoj ideology though editorial staff try in contents location's subject and a circle authors.

Key words: *Stalinist ideology, and Communist Party statutes, regional themes, bourgeois nationalism, Soviet society, journalism, critical-bibliographic department, cultural and artistic life.*

Літературно-художній журнал «Радянський Львів» видавався у складний для української культури період, коли компартійні структури розгорнули кампанію під лозунгом боротьби з проявами буржуазно-націоналістичної ідеології. Нищівної критики у ті роки зазнавали художні твори окремих письменників, монографії та статті істориків, і відповідно редакції журналів, на сторінках яких були вміщені визнані шкідливими у постановах ЦК КП(б)України публікації. Журнал «Радянський Львів» потрапив у «чорний список» таких періодичних видань, і це суттєво вплинуло на його долю, визначивши недовготривалість існування.

«Радянський Львів» почав виходити у липні 1945 р. Він був органом Львівської організації Спілки письменників України, видавався як літературно-художній (1945 № 7), літературно-мистецький і громадсько-політичний журнал (1946 № 8/9, 10, 11/12, 1947—1951), виходив щомісяця. Відповідальними редакторами видання були: М. Бажан (1945—1946 № 1—9), П. Козланюк (1946 № 10, 11/12, 1947—1948 № 1—8), М. Пархоменко (1948 № 9—12, 1949 № 1—2). Починаючи від третього номера за 1949 р. і до кінця функціонування (1951 № 1) журнал видавався редакційною колегією, й у цей період прізвища відповідального редактора та членів редколегії на його сторінках не зазначалися. Видавало журнал львівське видавництво «Вільна Україна».

Створення у перший повоєнний рік журналу «Радянський Львів» було помітним явищем на полі української періодики — про

це йдеться у численних відгуках у пресі на його перші числа, зареєстровані у довіднику Б. Грановського [4, с. 310, 321, 334, 336, 340]. Формальні відомості про видання із посиланням «Див. «Жовтень» надруковано в Українській Радянській Енциклопедії [20] та Енциклопедії Українознавства [5].

«Радянський Львів», який проіснував шість років, має свою історію та своєрідне творче обличчя. На сьогодні журнал залишається маловідомим виданням як у ракурсі вивчення його історії, так і з огляду на розкриття проблемно-тематичних особливостей змісту. Тож ставимо завдання відповідно до сучасних критеріїв висвітлити розвиток журналу, що функціонував у період вироблення догм культури тоталітарного режиму та їх масового насадження. Маємо на меті розкрити зміст «Радянського Львова» як літературно-художнього та громадсько-політичного журналу, простежити, зокрема, впливи тогочасних ідеологічних віянь на особливості його змісту.

Перший номер журналу відкривала редакційна замітка, тональність якої відтворювала пафос перемоги у «смертельній борні» війни. У публікації підкреслювалося те особливе місце на світовій арені, на яке поставила Радянську державу ця перемога. Редакція з ентузіазмом наголошувала: «Величні наші перспективи і величні завдання, які нас чекають. Весь запал наших сердець і всю силу здібностей ми віддамо нашому народові. Немає бо більшого щастя і більшої честі, як стати співцем дум і прагнень свого народу, дзеркалом його великої душі» [2, с. 9—10]. Невдовзі радянська дійсність показала ілюзорність цих високих намірів редакції. Метою «Радянського Львова» мало стати згуртування літературних сил: планувалося, що журнал буде «постійною трибуною для тих, які вже оволоділи важким мистецтвом літературного слова, і для тих, молодших, які безумовно прийдуть до нас із гущі народних мас...» [2, с. 10].

У зазначеній замітці згадується львівський журнал «Література і мистецтво», видання якого припинила війна, але його історію редакція ніяк не пов'язує із фактом створення «Радянського Львова». Це, очевидно, можна пояснити тим, що новостворений журнал планувалося видавати на більш високому рівні, який би відповідав настроям радянського суспільства нового історичного періоду, а «Література і мистецтво» на той час оцінювалося тільки як видання «далекого» довоєнного минулого.

Для вияснення історії «Радянського Львова» важливим є нагадати особливості суспільно-політичної ситуації у державі, зокрема у царині української культури. Після переможного закінчення війни і перших спроб стабілізації народного господарства в СРСР, нагнітаючи у суспільстві страх, почав набирати оберти сталінськопартійний режим. У другій половині 40-х рр. XX ст. партійними органами була видана низка документів з питань ідеології, в яких регламентувалися засади радянського мистецтва та літератури, і тексти цих матеріалів були опубліковані на сторінках провідних газет та журналів. Відповідно «Радянський Львів» ознайомлював читачів із текстами партійних постанов, найважливішими серед яких 1946 р. були «Про перекручення і помилки у висвітленні історії української літератури в «Нарисі історії української літератури» та «Доповідь т. Жданова про журнали «Звезда» і «Ленинград» (1946. — № 8/9), «Про журнал «Вітчизна» (витяги з постанови ЦК КП(б)У) (1946. — № 10). На той час редакція «Радянського Львова» вже мала провину за опублікування уривку з поеми А. Ахматової [1], творчість якої була розгромлена у доповіді А. Жданова (у загальному змісті журналу за рік ця публікація А. Ахматової пропущена). Про висновки, зроблені редакцією з приводу критичних зауважень стосовно роботи журналу, можна довідатись із статті М. Пархоменка «За сучасну тематику». Він як заступник відповідального редактора на той час докладно проаналізував перспективну тематику журналу й організаційні заходи редакції, які мали сприяти «письменникам Львова стати на рівні завдань, висунутих перед письменниками постановами ЦК ВКП(б) і ЦК КП(б)У» [10, с. 65].

У наступні роки (1947—1949) на сторінках видання подавалися передруки «Резолюції Пленуму Правління Спілки радянських письменників України по доповіді тов. О. Є. Корнійчука «Про виконання СРПУ постанови ЦК ВКП(б) про журнали «Звезда» і «Ленинград» (1947. — № 10), кількох постанов ЦК КП(б)У на ідеологічні теми, серед них — про театральну та літературну критику (1948. — № 7; 1949. — № 3). Для розуміння ситуації, що почала розкручуватися навколо журналу, варто навести цитату із «Резолюції Пленуму Правління Спілки радянських письменників України по доповіді тов. О. Є. Корнійчука»...»: «Журнал «Радянський Львів» досі не став бойовим органом більшовицької літературної думки в західних

областях України, не розгорнув справжньої боротьби проти буржуазно-націоналістичної ідеології, до останнього часу в журналі знаходять собі місце шкідливі, в ідейному і художньому відношенні убогі твори...» [19, с. 7]. Зазначена цитата була повторена на сторінках «Радянського Львова» у замітці про збори письменників міста — уже без зазначення джерела, як громадський присуд, що не підлягає спростуванню [22].

Необхідно відзначити, що у перші повоєнні роки економічне і суспільно-політичне становище у місті було дуже складним — «...львів'яни жили в очікуванні нової війни... На зміну цьому очікуванню, котре виснажувало психологічно, прийшла байдужість, згодом — переконання у недоцільності подальшої конфронтації з радянською владою. В цьому складному виборі одні відмовлялися від переконань, ідучи на відверту співпрацю з нею, інші стали частиною системи для збереження себе та своїх близьких» [3, с. 143]. Львівська інтелігенція, для якої праця на теренах культури і науки була не тільки засобом, а й сенсом життя, змушена була не просто змиритися з новою владою — вона справді ставала «частиною системи» і брала на себе пропагування запропонованих компартійними ідеологами догм розвитку соціалістичної культури.

Важливим є те, що редакція «Радянського Львова» реагувала на компартійні постанови активним обговоренням їх на сторінках видання, — це відрізняло її від позиції відсторонення, якої у свій час дотримувався щодо публікації офіційних матеріалів часопис «Література і мистецтво» [13]. Після опублікування на сторінках видання доповіді А. Жданова у цьому ж номері була надрукована стаття «За високу ідейність літератури», в якій редакція підтримала критику помилок, виявлених у діяльності журналів «Звезда» і «Ленинград», українських часописів «Вітчизна», «Україна», «Дніпро», визнала упущення в роботі «Радянського Львова» (1946. — № 8/9). У провину редакції ставилося опублікування «ідейно порочних та художньо незрілих» творів Ірини Вільде, О. Ржепецької, Т. Мигаля, статей І. Крип'якевича, В. Островського та ін. Редакція самокритично заявила, що «не вела рішучої боротьби з контрреволюційними націоналістичними «теоріями», а навпаки, надала на сторінках журналу місце кільком творам і статтям з виразними антирадянськими настановами» [6, с. 22—23]. У наступні роки тема обговорення

компартійних постанов на сторінках журналу розгорталася у низці статей під промовистими заголовками, що мали підкреслювати партійну ідейність редакції «Радянського Львова», — «На високе довір'я відповісти творчими досягненнями», «Під прапором більшовицької партійності», «Під зорею радянської влади» (1949. — № 1, 2, 10). Очевидно, що сформульовані у постанові «Про журнал сатири та гумору «Перець» вимоги про те, що «всякий радянський журнал, чи то науковий, літературний, чи інший, повинен бути в першу чергу політично цілеспрямованим органом боротьби за комуністичне суспільство, за виховання широких мас радянського народу в дусі ідеології більшовизму» [17, с. 32], на сторінках «Радянського Львова» почав вводитися у практику.

Тим часом атмосфера навколо обговорення «питань ідеологічної роботи» нагніталася: на пленумі Спілки письменників України з рішучою критикою виявлених на той час недоліків у художній літературі та літературній критиці виступив голова Спілки Л. Дмитерко (1949. — № 3). Ухвалою пленуму було звільнено з посади відповідального редактора журналу «Вітчизна» [16], докорінно змінилася редколегія «Літературної газети». Нагадаємо, що саме від третього номера за 1949 р. у вихідних даних «Радянського Львова» перестали публікувати прізвища відповідального редактора та членів редколегії. Критичні зауваження щодо роботи редакції «Радянського Львова» прозвучали наприкінці 1950 р.: на Львівській партійній конференції було висловлено думку про слабкі зв'язки журналу з інтелігенцією міста [15], на міських зборах працівників літератури та мистецтва ставилося питання про потребу подолання впливів «українського буржуазного націоналізму» серед інтелігенції [9]. У 1951 р. у розділі «Хроніка» редакція «Радянського Львова» повідомила, що секретар Львівського міськкому КП(б)України В. А. Шамовський виступив на загальних зборах працівників літератури і мистецтва з доповіддю, в якій викрив низку недоліків у роботі видавництва «Вільна Україна», місцевих газет, а також журналу «Радянський Львів» (1951. — № 1. — С. 77). Можливо, саме ця критика стала причиною того, що перший номер журналу за 1951 р. став для нього останнім. У лютому цього ж року у Львові побачив світ перший номер журналу «Жовтень» — новоствореного видання. Офіційний відлік річників журналу починався від 1951 р., про що свідчать титульні сторінки чисел видання [12, с. 63].

За архівними джерелами на сьогодні з'ясувати подробиці припинення видання журналу «Радянський Львів» не вдалося. У Львівському обласному архіві зберігається фонд редакції «Жовтня», в який би мали входити матеріали журналів «Література і мистецтво» та «Радянський Львів», що представлені у передмові до опису фонду як одне періодичне видання. В описі справи зазначені накази редакції «Радянського Львова» за 1945—1950 рр. (п'ять справ загальною кількістю 58 с.), але в протоколі передачі проти їх переліку зазначено, що ці справи «на збереження не поступали» [18, арк. 1].

Варто нагадати, що «Радянський Львів» за роки функціонування пройшов належний шлях розвитку як видання періодики: перші півтора роки він був просто журналом, потім редакція зробила спробу визначити його як літературно-художній (1946 № 7), надалі в його підзаголовок було винесено означення «літературно-мистецький і громадсько-політичний журнал». Увесь період видання загальна структура журналу залишалася без змін, але з роками помітно розширилася тематика публікацій, поглибилось трактування проблем. Твори художньої літератури займали на сторінках журналу провідне місце, у публікаціях періодично порушувалися питання мистецтва — західноукраїнської музики, театру. Художнє оформлення видання було дуже скромним як для літературно-мистецького журналу і аж ніяк не витримувало порівняння з оформленням «Жовтня» [12, с. 65]. В аналітико-критичних матеріалах та хроніці «Радянського Львова» містився великий пласт суспільно необхідної інформації, що впливала на формування громадсько-політичної думки в суспільстві. Так само, як інші журнали періоду існування тоталітарної системи, «Радянський Львів» виконував завдання приведення «широкої аудиторії до монобачення світу, сповідування єдиної моралі, слугування та слідування комуністичним ідеалам» [3].

Зміст журналу становили твори поезії, прози, публіцистика, статті науково-популярного характеру та нариси, спогади, компартійні директиви на ідеологічні теми. У виданні велися постійні розділи «Критика і бібліографія» («Бібліографія» — у 1949—1950 рр.) та «Хроніка», рубрика «Нові книжки».

Випуски відкривали, як правило, поетичні та прозові твори. Друкувалися вірші українських та іншомовних авторів патріотичної тематики та лірика. У номерах за 1945—1947 рр. переважала во-

енно-патріотична тема: автори віршів оспівували ідею визвольної боротьби, фронтові подвиги, образ радянського воїна подавався у героїчному плані. Активно розроблялася тема відстоювання миру, популярною була тема прославлення імен Леніна й Сталіна. Від 1948 р. тематика віршів збагатилася художнім відтворенням реалій нового суспільного устрою (відзначення офіційних державних свят, виборів), а також трудових здобутків мирної праці селян і робітників. На сторінках журналу друкувалися поезії західноукраїнських авторів старшого покоління, а також молодих поетів — Р. Братуня, А. Волощак, В. Колодія, Я. Кондри, Т. Оудька, В. Ткаченка, С. Тудора, А. Турчинської, М. Хоросницької. Значне місце у змісті видання посідали твори відомих радянських поетів, зокрема П. Воронька, А. Дмитерка, М. Рильського, В. Сосюри. Серед поетичних публікацій вагома частина була перекладами творів російських авторів (О. Берггольц, В. Глотова, Є. Долматовського, В. Маяковського, М. Некрасова, О. Твардовського), а також перекладами з білоруської, грузинської, польської, чеської, словацької та інших мов. Звернення редакції до опублікування перекладів було актуальним, оскільки працювало на популяризацію ідеї комуністичного інтернаціоналізму, якої показово дотримувалося компартійне керівництво. Поезії українською мовою для журналу перекладали М. Грудницька, Ю. Кругляк, А. Малишко, М. Марченко, С. Масляк, М. Терещенко, А. Шмигельський.

Редакція пропагувала твори класиків української літератури, друкуючи не опубліковані раніше або маловідомі їх твори. Серед них — «Якутська поема» (1945. — № 5/6) та оповідання «Одинак» (1947. — № 4) Лесі Українки, уривки з незакінченої поеми І. Франка «Снігова казка» (1947. — № 12) — обидва матеріали до публікації підготувала Марія Деркач. Варто врахувати, що у зазначених художніх творах порушувалося питання соціальної справедливості, що в контексті авторитету класиків спрацьовувало на утвердження ідеалів Радянської держави.

У журналі друкувалася проза великих і малих жанрів. Романи подавалися в уривках або в скорочених варіантах, про що несхвально відгукнувся С. Шаховський, коли в 1945 р. рецензував три перших номери «Радянського Львова» [23, с. 2]. Однак редакція зберегла цю форму представлення творів великих жанрів і в наступні

роки. Найбільш помітними публікаціями про передвоєнні роки на західноукраїнських землях були розділи із романів Ірини Вільде «Сестри Річинські» (1945. — № 1) та П. Козланюка «Юрко Крук» (1946. — № 7), незакінчений твір С. Тудора «День отця Сойки» (1946. — № 4). Переважна частина опублікованої прози була написана на воєнну тему, серед них — романи В. Собка «Вогонь Сталінграда» (1947. — № 11), Д. Бедзика «Дніпро горить» (1948. — № 8), П. Вершигори «Люди з чистою совістю» (1949. — № 11, 12; 1950. — № 1—3), оповідання Г. Бегічевої, М. Далекого, Т. Мигалья, А. Шияна та інших авторів. У виданні друкувалися художні твори мемуарного плану, автори яких намагалися передати події партизанської боротьби, використовуючи документальну основу, серед них — «В Курляндському котлі (Нотатки партизана)» П. Автомонова (1947. — № 5—7), документальна повість «Заграва над Бугом» В. Беляєва (1947. — № 12), «З партизанами Федорова (Записки лікаря)» Т. Гнедаша (1948. — № 9, 10).

1947 р. редакція відкрила рубрику «Люди нової п'ятирічки», і, хоча через три номери назва її зникла із змісту видання, жанр нарису на сторінках журналу набув поширення. Тематика нарисів стосувалася проблем становлення колгоспів, спорудження заводів, розбудови міст і сіл; героями публікацій були робітники й селяни, шахтарі та лісоруби. У виданні друкувалися твори цієї тематики С. Борзенка, С. Жураховича, В. Колісника, Т. Мигалья, Ф. Корецького, І. Іванова.

Від 1949 р. у змісті журналу помітно збільшилася кількість прозових творів тогочасної актуальної тематики. Перші спроби осмислити радянську дійсність були зроблені у романі Б. Буряка «Тарас Журба» (1950. — № 6—8), повісті М. Далекого «Дівчина з Топольків» (1950. — № 9—11), оповіданнях та картинах С. Бірюкова, А. Дімарова, П. Інгульського, В. Лозового, Я. Урбанського, Ю. Усиченка, А. Хорунжого. Автори опублікованих творів відповідно до тогочасних ідеологічних настанов компартії стосовно тематики і завдань радянської літератури намагалися розкрити проблему становлення особистості в умовах розвитку соціалістичного устрою, пропагували економічні досягнення та соціальні здобутки Радянської держави. Художні твори цього періоду викликають особливий інтерес критиків, оскільки, за сучасними концепціями, саме епоха сталінізму

«сприймається за ідеологічну матрицю радянського як такого», зокрема творення методу соціалістичного реалізму [21, с. 27].

У публікаціях журналу розвінчувалися «принади» капіталістичного суспільства. Тему «фальшивості» американської демократії порушив Я. Галан у трагедії «Недоспівана пісня» (1947. — № 12). На сторінках видання опубліковано переклад оповідання талановитого американського письменника Т. Драйзера «Золотий міраж» (1950. — № 8; перекладач не зазначений) — про трагедію фермерської сім'ї, яку зруйнував культ долара; в огляді творчості письменника тема викриття капіталістичного способу життя знайшла свій подальший розвиток і завершення схваленням «соціального порядку і життя в Радянському Союзі» (Бондаренко М. Америка без маски. — 1950. — № 7. — С. 78). Суперечності капіталістичного суспільства обговорювалися у статтях Ф. Палкунова «Культура й ідеологія сучасного капіталізму» (1948. — № 3), Ю. Павлова «Космополітизм — ідеологічна зброя американської реакції» (1949. — № 5) та інших авторів. При відносно нечисленній кількості публікацій на тему американського суспільства вони привертали увагу масового читача майстерним поданням матеріалу, трактуванням проблем, поставлених гостро й однозначно.

З перших років видання журналу на його сторінках друкувалася значна кількість статей, серед яких були публіцистичні, політичні (ідеологічна тематика), науково-популярні (історичні та літературознавчі теми, а також з інших галузей знань). 1945 р. були надруковані публіцистичні статті, присвячені утвердженню радянського устрою на західноукраїнських землях, зокрема авторства відомих діячів української культури М. Рудницького та В. Огоновського. Важливість історичної перемоги Радянського Союзу у Великій Вітчизняній війні акцентували публікації І. Богодіста, М. Кологойди, І. Мазепи (1945—1947). У низці матеріалів критикувалися прояви буржуазного націоналізму західноукраїнських поетів кінця 30-х — середини 40-х рр. (Галан Я. Мамлюки. — 1945. — № 1); як «цинічні зрадники» народу були представлені читачам відомі галицькі інтелігенти (Беляєв В. Барвінські та інші: з зали суда. — 1948. — № 10), керівники дивізії СС «Галичина» (Мстиславець О. Тавровані зрадники. — 1947. — № 1). Не оминали автори журналу і соратників по перу — на сторінках видання був звинувачений у націоналізмі літе-

ратурознавець І. Романченко, який на той час активно публікувався в «Радянському Львові» (Дмитрук В., Пархоменко М. Запроданець пера. — 1947. — № 6). Отже, діапазон публіцистичних матеріалів журналу був широким — від підкреслено схвальних статей про досягнення радянської влади до гострих виступів із тавруванням проявів буржуазної, націоналістичної чи космополітичної ідеологій. Необхідно підкреслити, що на сторінках «Радянського Львова», як у жодному іншому періодичному виданні, обговорювалися питання, що стосувалися історії західноукраїнських земель та суспільно-політичної ситуації у регіоні. Актуальність тематики і майстерність фахівців пера (в журналі були опубліковані твори Я. Галана та П. Козланюка) формували у читача «монобачення» історії Західного регіону відповідно до канонів радянської ідеології.

Серед науково-пізнавальних статей на історичні теми популярними були розробки питань розвитку революційного руху в Західній Україні. 1949 р. на сторінках видання велася рубрика «До історії революційного руху на Західній Україні». Про селянські страйки, перші маївки, поширення марксистської літератури писали М. Вовк, О. Жеребко, Г. Раппопорт, Б. Рот, П. Свіжинський, А. Ярошенко. Оцінку вірогідності опублікованих матеріалів залишимо для фахівців історії регіону, хоча заангажованість ставлення проблем і тенденційність трактування фактів є очевидними навіть при першому ознайомленні з публікаціями. Однак варто звернути увагу на те, що автори деяких статей подавали інформацію, яка на той час мала певну наукову цінність. Дослідників питань історії преси, наприклад, могла зацікавити стаття М. Вовка «Революційна преса в Західній Україні», в якій подано фактологічні відомості про роки видання львівських газет «Земля і Воля», «Світло», «Вперед», «Сель-роб», журналів «Вікна», «Освіта», «Сяйво», біографічні дані про їх видавців, редакторів, журналістів (1948. — № 5).

Треба відзначити, що деякі публікації науково-популярного плану, написані цілком толерантно щодо радянської влади, якщо оцінювати їх з позицій сьогодення, 1946 р. потрапили під хвилю критики, викликані компартійними постановами з ідеології. На сторінках «Радянського Львова» були опубліковані розвідка І. Крип'якевича «Перші зв'язки Західної України з Росією», написана на основі історичних фактів XVI — початку XVII ст. (1946. — № 2/3),

і стаття В. Островського «Назви «по-батькові» і їхня еволюція» (1946. — № 4), що були розкритиковані як «просякнуті буржуазно-націоналістичними твердженнями» у редакційній статті «За високу ідейність літератури» (1946. — № 8/9. — С. 22). Очевидно, редакція надалі змушена була відмовитися від публікації праць зазначених авторів, оскільки їх прізвища на сторінках видання більше не з'являлися.

Серед матеріалів на літературознавчі теми друкувалися статті до ювілейних дат та огляди творчості класиків української літератури Марка Вовчка, О. Кобилянської, Леся Мартовича, Панаса Мирного, Лесі Українки, Марка Черемшини, а також визначних іноземних письменників А. Міцкевича, О. Пушкіна, Л. Толстого, Ю. Фучека.

Активно досліджувалися життя і творча спадщина І. Франка. На той час в архівах Львова розгорталися пошуки матеріалів про І. Франка, і редакція містила дослідження про знахідки науковців (Свіжинський П., Політкін Ф. Нові документи про громадсько-політичну діяльність І. Франка. — 1950. — № 5). Окремі сторінки життя письменника висвітлили на сторінках журналу М. Возняк, Д. Лукіянович, О. Мороз, І. Романченко. Серед публікацій означеної тематики цінною є розвідка М. Возняка «До історії тексту «Украденого щастя» Франка», в якій розкрито історію подання п'єси на конкурс драматичних творів 1891 р., наведено уривки з тексту твору, що збереглися в архіві І. Франка, та рецензій на перші вистави драми в театрах Перемишля та Львова (1945. — № 2/3). У розвідці Я. Ярославцева «Музика на слова І. Франка» подано перелік віршів, що стали піснями, за збірниками та журнальними публікаціями, охарактеризовано їх як музичні твори, надруковано ноти до них (1947. — № 5). Згадані праці збагачували франкознавство, однак варто зауважити, що деякі автори журналу тенденційно трактували окремі епізоди біографії письменника, перебільшуючи значення впливів російської культури на формування його світогляду (Айзеншток І. Російська академія наук та Іван Франко. — 1948. — № 2; Пархоменко М. Іван Франко на сторінках російської преси. — 1948. — № 12).

Журнал звертався до висвітлення життя і творчості тогочасних львівських письменників. Уважно поставилася редакція до творів

О. Гаврилюка та С. Тудора, що були набрані до опублікування у червневому номері журналу «Література і мистецтво», але не вийшли через німецьку окупацію [18, арк. 3]. Повість О. Гаврилюка «Береза» була надрукована на сторінках «Радянського Львова» п. н. «З посмертної літературної спадщини» з передмовою-спогадом Й. Нахта, який окреслив постать письменника лаконічно, але яскраво (1945. — № 2/3); високо оцінив твір М. Пархоменко у рецензії «Олександр Гаврилюк — «Береза» (1947. — № 1). Публікація уривку з повісті С. Тудора «День отця Сойки» була представлена передмовою редакції (1946. — № 4), особистість і творчий спадок письменника висвітлені в біографічному нарисі Б. Буряка «Степан Тудор» (1949. — № 9). Таким чином, редакція сприяла поверненню із забуття і популяризації творів західноукраїнських авторів, що могли бути втрачені у плині літературного процесу.

У полі зору журналу перебували історія та розвиток Львова. У статтях обговорювались архітектура міста, діяльність культурних інституцій (музей І. Франка, етнографічний музей), перспективи розвитку індустрії та сільського господарства області, плани розбудови міста тощо. На сторінках журналу були опубліковані історичний нарис І. Крип'якевича «Старий Львів» (1945. — № 5/6), стаття С. Пастернака «Надра Карпат» (1946. — № 1), а також твори О. Дучимінської, О. Степанів, Ю. Усиченка та інших авторів. Яскраві сторінки історії львівського драматичного театру постають із матеріалів В. Яременка, який опублікував спогади «Заньківчани на фронті» (1945. — № 5/6), нарис про артистку Затиркевич-Карпинську «Одна з корифеїв» (1947. — № 1), «Двадцятип'ятиріччя: (Ногатки з історії театру ім. М. Заньковецької» (1947. — № 8), кореспонденцію «Заньківчани на гастрольях у Латвії» (1948. — № 12).

Розділ «Критика і бібліографія» редакція ввела у зміст видання із перших випусків, в окремих номерах матеріал групувався у двох підрозділах (1945. — № 1, 2/3; 1947. — № 1, 2/3, 10). Зміст розділу був обширним: тут друкувалися рецензії на нові видання, тематичні огляди художніх творів, нариси про творчість письменників, а також розвідки з питань літературознавства. Варто нагадати, що на той час літературна критика стала «могутньою зброєю» в арсеналі ідеологічної роботи компартії і критико-бібліографічним відділом літературно-художніх журналів відводилась особлива роль у пропа-

гуванні критеріїв розвитку радянської літератури, про що досить докладно писала редакція журналу «Дніпро» [8]. Від п'ятого номера за 1949 р. і до кінця видання журналу на початку 1951 р. редакція звузила жанровий аспект розділу до публікації рецензій, які представляла п. н. «Бібліографія», а огляди художніх творів та статті з питань літературознавства на сторінках видання у ці роки друкувалися значно рідше. Можливо, цей захід був викликаний міркуваннями обережності — уникати обговорення проблематичних літературознавчих тем. Серед опублікованих рецензій були відгуки на видання художніх творів львівських авторів (Р. Братунь, О. Дучимінська, А. Шмигельський) та наукові праці (М. Возняк, Ф. Колеса), а також художні твори популярних українських радянських письменників — П. Воронька, А. Головка, О. Гончара, О. Десняка А. Малишка, М. Стельмаха та ін. Переважно це були загалом позитивні відгуки, в яких робилися спроби більш або менш докладно проаналізувати нове видання, зазначилися окремі упущення автора.

Однак у журналі публікувалися і негативні рецензії — такою є, наприклад, публікація-відгук на повість С. Сумного, який неточно подав факти біографії А. Тесленка, спрощено представив у творі світогляд письменника (Півторадні В. Неповноцінний твір. — 1950. — № 4). Критично відгукнувся М. Вовк на працю О. Поповського «Искусство творения», що популяризувала мічурінське вчення (Вовк М. Шкідливе «творіння» О. Поповського. — 1949. — № 3). На той час пропагування учення Лисенка—Мічуріна було актуальним, і невдовзі редакція опублікувала рецензію — уже позитивну — на ще одне видання цієї тематики — нарис Г. Фіша «Народна академія» (Степанюк М. Перетворювачі природи. — 1949. — № 5). Таким чином, можна стверджувати, що на сторінках журналу «Радянський Львів» публікувалися і негативні рецензії, але, як влучно охарактеризував Ю. Колісник одну із особливостей діяльності радянських ЗМІ, критика була витриманою «у межах ідеологічної дозволеності» [7, с. 162].

Перегляд публікацій розділу «Критика і бібліографія» свідчить, що наприкінці 40-х рр. ХХ ст. у літературознавчих статтях журналу широко обговорювалася тема впливів на українську літературу творчості російських письменників, зокрема М. Горького, М. Некрасова, а також О. Островського, критика В. Белінського. Не ставимо

завдання аналізувати зміст цих публікацій, але акцентуємо їх кількість на сторінках видання та всеохоплюючий спектр сформульованих авторами проблем (Пархоменко М. Горький і Франко. — 1946. — № 5/6; Недзвінський А. Шевченкова зброя в руках Чернишевського. — 1947. — № 2/3; Неборячок Ф. Близький і рідний українському народові [про О. Пушкіна]. — 1949. — № 6). Окрім того, опубліковані матеріали показують, що відповідно до завдань радянських ідеологів активно перекладалися твори українських авторів російською мовою. Редакція вміщувала загалом схвальні рецензії на видання вибраних творів українських письменників, у яких підкреслювалася важливість факту популяризації надбань української літератури (Лесин В. Нове видання творів М. Коцюбинського російською мовою. — 1949. — № 9; Беляєв В. Степан Тудор російською мовою. — 1949. — № 11). Однак на сторінках журналу надруковано також і критичні відгуки на переклади творів окремих українських письменників. Були, зокрема, зауваження до перекладів російською мовою творів М. Рильського, що їх критик М. Пархоменко сформулював як «невірна передача змісту і кепське невдале відтворення національної своєрідності української поезії» [11]. Це було сміливе зауваження як на той час, і його, очевидно, можна пояснити як реакцію на зловживання заниженими критеріями щодо «внутрішніх перекладів» — з мови і мовою народів СРСР, що широко практикувалося перекладачами радянського періоду [14, с. 187].

Розділ «Хроніка» у різні роки видання журналу мав не однакові обсяги, змінювалися ракурси обговорюваних у ньому тем. Пріоритетне місце відводилось інформації про події культурного життя на Львівщині, у містах сусідніх областей, в Україні загалом. Із підзаголовком «Різне» у № 2/3 за 1945 р. було представлено новини наукового та культурного життя Росії, а в № 4 за 1946 р. надруковано добірку п. н. «Закордонні відомості», матеріали якої інформували про події, пов'язані з популяризацією надбань української культури.

Постійною була увага редакції до висвітлення поточної діяльності Львівського відділення Спілки письменників України: повідомлялося про проведення організаційних заходів, друкувалися їх документи (Резюме загальних зборів письменників Львова. — 1946. — № 8/9) та списки творів львівських письменників, виданих до відзначення державних урочистостей (річниць Жовтневої революції).

Рубрика інформувала про діяльність Львівської організації Спілки художників України та Львівської організації Спілки композиторів України, роботу музеїв Львова та області (етнографічного, меморіального музею І. Франка), культурно-масові заходи, що проводив Львівський університет ім. І. Франка, Політехнічний інститут, Будинки культури різних відомств та інші інституції культури. Повідомлялося про виставки творів образотворчого мистецтва, репертуар львівських театрів та гастролі театральних труп з інших міст, концертну діяльність, події спортивного життя. Цінними були надруковані в хроніці відомості про видання книг: зібрань творів класиків української літератури, творів літераторів інших республік СРСР, визначних зарубіжних письменників. Таким чином, публікації журналу широко інформували читачів про літературне та культурно-мистецьке життя, підкреслюючи інтенсивний розвиток української культури в Радянській державі.

Отже, «Радянський Львів» виходив в один із найскладніших періодів історії СРСР — становлення сталінсько-партійного режиму, тож на сторінках видання відбилися загострення і суперечності, які переживало в ті роки українське суспільство. Публікуючи компартійні постанови з питань ідеології та матеріали їх обговорення, журнал став одним із засобів поширення сталінської ідеології. На сторінках видання друкувалися художні твори, в яких відповідно до ідеологічних партійних настанов прославлялася радянська дійсність, а також літературно-критичні праці, що пропагували принципи соціалістичного реалізму в літературі. Перегляд публікацій видання свідчить про те, що в зазначений період на його сторінках активно популяризувалася російська культура, однак поруч з тим у доборі авторів, тематиці публікацій журнал дотримувався регіональних зацікавлень. Подальше дослідження історії журналу «Радянський Львів» та його публікацій сприятиме виявленню маловідомих аспектів діяльності радянських ЗМІ доби сталінізму та літературного процесу зазначеного періоду.

1. *Ахматова А.* З Ташкентської поеми / Ахматова Анна ; пер. С. Ю. Масляка // Радянський Львів. — 1946. — № 4. — С. 21.
2. Від Редакції // Радянський Львів. — 1945. — № 1. — С. 9—10.
3. *Генега Р. Я.* Суспільний контекст українського національного руху на прикладі етносоціальних змін у складі й становищі населення Львова

- другої половини 1940-х рр. / Р. Я. Генегга // Український історичний журнал. — 2009. — № 5. — С. 139—152.
4. *Грановський Б.* Історія національного друку України в бібліографії за 1483—2000 рр. : довідник / Борис Грановський. — К., 2003. — 495 с.
  5. Енциклопедія Українознавства : слов. частина : перевид. в Україні. — Львів, 1998. — Т. 7. — С. 2455.
  6. За високу ідейність літератури // Радянський Львів. — 1946. — № 8/9. — С. 20—23.
  7. *Колісник Ю.* Журнальна періодика 1950—1980-х рр. — важлива складова радянських засобів масової інформації / Юрій Колісник // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. — Львів, 2006. — Вип. 14. — С. 161—174.
  8. Могутня зброя радянської літератури і критики // Дніпро. — 1951. — № 8. — С. 3—7.
  9. Общегородское собрание работников литературы и искусства Львова // Львовская правда. — 1950. — 21 дек. — С. 2.
  10. *Пархоменко М.* За сучасну тематику / Михайло Пархоменко // Радянський Львів. — 1946. — № 10. — С. 58—65.
  11. *Пархоменко М.* Недоліки одного перекладу / Михайло Пархоменко // Радянський Львів. — 1945. — № 5/6. — С. 65—68.
  12. *Передирій В.* Львівський журнал «Жовтень» (1951—1989 рр.): історія, структура, автори / Валентина Передирій // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. — Львів, 2008. — Вип. 1(16). — С. 60—77.
  13. *Передирій В.* «Література і мистецтво» (1940—1941 рр.): становлення журналу радянського періоду / Валентина Передирій // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. — Львів, 2009. — Вип. 1(17). — С. 145—157.
  14. *Петріашвілі Г.* Що ж ти накоїв, перекладачу? / Гурам Петріашвілі // Всесвіт. — 2008. — № 5/6. — С. 187—191.
  15. Под знаком борьбы за неуклонное повышение идеологической работы : на VI Львовской городской партийной конференции // Львовская правда. — 1950. — 30 дек. — С. 2.
  16. Про журнал «Вітчизна» : з постанови ЦК КП(б)У // Вітчизна. — 1946. — № 9. — С. 35—37.
  17. Про журнал сатири та гумору «Перець» : з постанови ЦК КП(б)У // Вітчизна. — 1946. — № 9. — С. 32—34.
  18. Редакція журналу «Жовтень» Спілки письменників України // Державний архів Львівської області. — Ф. Р 1738, оп. № 3, спр. 1—5. — 58 арк.
  19. Резолюція Пленуму Правління Спілки радянських письменників України по доповіді тов. О. Є. Корнійчука «Про виконання СРПУ постанови ЦК

- ВКП(б) про журнали «Звезда» і «Ленинград» // Радянський Львів. — 1947. — № 10. — С. 3—11.
20. Українська Радянська Енциклопедія. — 2-ге вид. — К., 1983. — Т. 9. — С. 259.
21. Хархун В. Тоталітарне-радянське-соцреалістичне в дискурсивних практиках гуманітаристики / Валентина Хархун // Слово і Час. — 2010. — № 1. — С. 27—46.
22. Хроніка (Чергові завдання письменників м. Львова...) // Радянський Львів. — 1947. — № 11. — С. 79.
23. Шаховський С. Журнал «Радянський Львів» / С. Шаховський // Літературна газета.—1945. — № 38. — С. 2.

Олександр Спанатій

УКРАЇНСЬКИЙ САМВИДАВ 1956—1965 рр.

У статті розглянуто хронологію появи документів українського самвидаву від 1956 р. до 1965 р., їх проблематику та тематику. Подано коротку характеристику найвідоміших із них.

Ключові слова: український самвидав, репресії, літературний самвидав, політичний самвидав.

В статье рассматривается хронология появления документов украинского самиздата с 1956 г. по 1965 г., их проблематика и тематика. Подается краткая характеристика самых известных из них.

Ключевые слова: украинский самиздат, репрессии, литературный самиздат, политический самиздат.

The article considers chronology of appearance of documents of Ukrainian samizdat in 1956—1965, problems and themes. Also it notes a short characteristic of the most known ones.

Key words: Ukrainian samizdat, repressions, literature samizdat, political samizdat.

Український самвидав досі є недостатньо вивченим, окремі праці дослідників не дають загального уявлення про розвиток і еволюцію цього явища, тож ми зробили спробу відтворити хронологію появи найвідоміших документів, подати їх коротку характеристику.

На сьогодні цьому питанню присвячено невелику кількість наукових праць. Олесь Обертас у кандидатській дисертації аналізує самвидав із погляду літературної критики та публіцистики [9], Ге-